

БОГОСЛОВЉЕ СВЕТЕ ТАЈНЕ ЕВХАРИСТИЈЕ У РИМОКАТОЛИЧКОЈ ЦРКВИ

Ненад Д. Мијалковић*
 Српска Православна
 Богословија Светиої
 Кирила и Методија,
 Ниш

Сажетак: У овом раду изложићемо преглед литургијско-богословскої поимања Свете Тајне Евхаристије кроз историју. Објашњење у вези са Светом тајном праїиће одговарајућа сведочанства из Светиої Писма, као и из дела појединих ранохришћанских оца Цркве. Пошом, биће консултовани релевантни богословски, светиотајински аспекти средњеї века, доба схоластике, Тридентскої сабора, те, најоследїку, Другої Ватиканскої сабора, при чему неће бити пренебрегнута ни теолошка промишљања појединих истакнутих римокатоличких и православних богослова о Светиої Тајни Евхаристије. Овом радом ставићемо акценат на разматрање литургијско-богословскої смисла Свете тајне у складу са њеним еклисиолошким, христолошким, иневматолошким и есхатолошким искуством у живоїу Цркве.

Кључне речи: Света тајна, Евхаристија, Римокатоличка црква, литургијски покрет, хлеб, вино, Миса, сабор, молитва

1. Увод

Једна од тема које заокупљају нашу истраживачку пажњу је сте и светотајинско богословље Римокатоличке цркве. Помену та тематика суштински нас усмерава на богословску садржајност и сам историјско-богословски развој Светих тајни сходно предању Западне Цркве. Баш због тога, дотично светотајинско богословље

* mijalkovicnenad@gmail.com.

је заправо теолошко поимање теорије и праксе Светих тајни у контексту искуствених оквира Западне Цркве. Говорити о светотајинском богословљу Западне Цркве, уз истовремено игнорисање њеног литургијског богословља, потпуно је незамисливо. Стога, сматрамо умесним да би о богословљу Светих тајни Римокатоличке цркве требало говорити из угла њеног литургијског богословља. Област литургијског богословља, у корпусу богословских наука на Западу јавља се релативно касно као саставни део литургије. Несумњиво, пресудан утицај на формирање литургијског богословља Римокатоличке цркве су, на једној страни, имали развој и активности тзв. „литургијског покрета“, што је подразумевало темељно и студиозно изучавање вишевековног литургијског и светоотачког предања прве хиљадугодишњице Цркве Христове, као и, на другој, предисторијат, рад и одлуке Другог Ватиканског сабора. Циљ помињаног покрета било је осавремењивање литургијске праксе, повратак изворима и, нарочито, активно учествовање народа Божијег у богослужењу. Богослужбена улога верног народа у Западној Цркви до тада је била потпуно минимизирана због коришћења латинског језика. Зато су предводници „литургијског покрета“ наглашавали неопходност обнове богослужбеног живота Римокатоличке цркве, сматрајући да је схватања заједничког карактера богослужења, односно разумевања Цркве као заједнице Бога и људи унутар Тела Јединородног Сина Божијег од пресудне важности.

2. Света Тајна Евхаристије

Током историје Црква Евхаристији даје различита имена.¹ Имена су окарактерисана са оним шта ова Света тајна обухвата. Схвата се као *Вечера Господња*: „Чаша благослова коју благосиљамо није ли заједница крви Христове? Хлеб који ломимо није ли заједница тијела Христова? Јер један је хљеб, једно смо тијело многи, пошто се сви од једнога хљеба причешћујемо“ (1. Кор. 11, 16–17); *Народ Божији*: „Тако који једе овај хљеб или пије ову чашу Господњу недостојно, биће крив тијелу и крви Господњој“ (1. Кор. 11, 27); означена је као заједница са телом и крвљу Христовом; *Ломљење хлеба*: „И бејаху постојани у науци апостолској, и у заједници, у ломљењу хлеба и у молитви“ (Дап. 2, 42); *Евхаристија*: „И узевши чашу за благодари, и рече: Узмите и разделите је међу собом“ (Лк. 2, 17); „И заблагодарив-

¹ Види: Vladimir Zagorac, *Kristova otajstva: sakramenti i blagoslovine, povijest i teologija slavljenja*, Kršćanska Sadašnjost (KS), Zagreb 1998, 61–64.

ши преломи и рече: Узмите, једите, ово је тијело моје, које се за вас ломи; ово чините у мој спомен“ (1. Кор. 11,24); *Жртџва* (овакво схватање проистиче из Посланице Јеврејима која Христову смрт означава као жртву): „Зато улазећи у свет говори: Жртву и принос ниси хтио, али си ми тело припремио“ (Јев. 10,5). *Светша Литургија* постаје назив за сабрање целокупне заједнице и принос тела и крви Господње. *Причешће* постаје назив за дело учешћа у телу и крви Христовој.

Новозаветна је заједница од почетка славила Вечеру Господњу, Евхаристију. Према Делима апостолским, „сви који вероваше бијаху на окупу и имаху све заједничко“ (Дап. 2, 44). Сваки би дан једнодушно ишли у храм, у кућама би ломили хлеб, те у радости и простодушности срца заједнички узимали храну хвалећи Бога. Према истом извору, заједница се сакупљала у Троади, у први дан седмице како би ломила хлеб (Дап. 20, 7). Христово животно дело је сабрање новог народа Божијег, помирење са Богом и остварење заједнице међу људима. Исусова Последња вечера стоји у непосредној вези са тим гозбама љубави. „За Исуса су та славља отјеловљење његова навјештања; судионицима посредују Божје опраштање; израз су новог краљевства небеског које започиње с Исусом“.² Нови Завет препознаје четири сведочанства о Последњој вечери (Мт. 26, 26–29; Мк. 14, 22–25; Лк. 22, 15–20; Јн. 6, 51–59; 1. Кор. 11, 23–26; 10, 16–17). Сва четири предања указују на Последњу Христову вечеру са ученицима. Свети Апостол Јован нема никаквог такозваног извештаја о установљењу. Грубо речено, заједнички је садржај свих сведочанстава. Христос даје нови смисао хлебу и вину, тако да они постају знаци за Његову смрт, предани живот. Најпре треба разликовати традицију Мк./Мт. од традиције Павла и Луке. Матејево сведочанство у постављењу, наспрам Марковог, редакцијско је проширење. За однос сведочанства Лукиног према сведочанству Павловом треба напоменути да Лукино Јеванђеље потиче из деведесетих година I века, а Прва Посланица Коринћанима написана је негде око 55. године после Христа. Она је по свом постанку старија од Марковог Јеванђеља (из 70. године). Егзегеза говори да обе традиције, свака за себе, почивају на старијем (антиохијском?) извору.³ Из самог слављења Пасхе, како се види код Марка, запажамо да је стилизовање Литургије мање напредовало, те нас то наводи да се овде ради о ранијем тексту.

² Franz Court, *Sakramenti*, Priručnik за теолошки студиј и праксу, Ђаково 1997, 234.

³ Види: Wilfrid Harrington, *Uvod u Novi zavjet: spomen ispunjenja*, KS, Zagreb 1990, 132–133; 264–265

„Код Марка је приказ развијенији него код Павла. Он има јасно у виду пасхалну традицију. Павао напротив формулира кратко и стилизовано [...] да је конкретнија, исцрпнија, уз ситуацију везан извештај који предаје Марко – старији“.⁴

Тако постоје два мишљења по питању старости казивања Марко/Матеј – Павле. Никако не смемо претеривати у разликама обеју традиција. Поставља нам се једно сасвим занимљиво питање, а то је да ли Христова Последња вечера, уствари Пасхална вечера!? Пођемо ли од Маркове традиције, Христова последња вечера налази се у оквиру Пасхе. Слично можемо запазити и код Матеја и Луке. Међутим, Апостол Павле ништа не говори о томе да ли се радило о последњој Христовој или пасхалној вечери. Ту се каже: „Јер ја примих од Господа што вам и предадох, да Господ Исус оне ноћи кад бјеше предан, узео хљеб, и заблагодаривши преломи и рече: Узмите, једите, *ово је тијело моје*,⁵ које се за вас ломи; ово чините у мој спомен [...]“ (1. Кор. 11, 23–25). Заправо, прави разлог зашто уопште говоримо о овом проблему лежи у Јовановом виђењу последње Христове вечере. Према синоптичарима, 15. нисан је дан Христове смрти. У складу са тим пасхално јагње се морало појести увече 14. нисана, што се, према синоптичарима, и десило. Према Јовану, Христос је умро 14. нисана, у то време када се у храму клало пасхално јагње (Јн. 19, 14). Тако да из овог исказа закључујемо да је 13. нисана Христос држао своју последњу вечеру – Пасхалну вечеру.⁶ Дефинитивни одговор на ово питање не морамо дати утолико што је традиција Пасхе у сваком слушају сачињавала оквир или позадину Христове последње вечери.

У даровима хлеба и вина Христос сам себе даје како бисмо остварили заједницу са Богом – која траје и након Христове смрти.

⁴ F. Courth, *нав. дело*, 236.

⁵ „У језику Библије не значи једноставно тијело за разлику од духа. У библијском се језику тијелом означаје читава особа, у којој су тијело и дух једно, неодјеливо повезани. ‘Ово је моје тијело’, дакле значи: ово је читава моја особа, дознајемо из следећих ријечи: ‘које се за вас предаје’. То значи: ова особа је ‘бити–за–друге’. Она је по својој најдубљој бити раздавање саме себе [...] Гдје је ово тијело, не може бити ни једно друго. Ако сам сада овдије, не могу истобитно бити негде другдје. Тако је тијело граница која нас дјели од других [...] Али истодобно тијело је и мост. Јер по тијелу се међусобно сусрећемо [...] Ускрснуће заправо сасвим једноставно значи да тијело престаје бити граница, и да остаје оно што је у њему заједништво“ – Joseph Racinger, *Bog je s nama: Euharistija – središte života*, Split 2005, 81–83.

⁶ Види: Tomislav Šagi-Bunić, *Euharistija u životu Crkve kroz povijest*, KS, Zagreb 1984, 17–19.

„У круху и вину знаковито дано заједништво с Христом јест заједништво с Исусом који је спреман на смрт и који прихвата своје умирање као последњи сажетак свога послања, који уједно гледа преко свог смртног часа и ученицима обећава довршење сада дане повезаности при свечаној месијанској гозби“.⁷

Овим речима нам се представља есхатолошки смисао Евхаристије. Ученици Христови, Његовом заповешћу, добијају начин на који треба вршити Евхаристију. И каже им: „ово чините у мој спомен“ (Лк. 22, 19). При последњој вечери у даровима, у телу Христовом, дата нам је нова заједница која превазилази смрт Христову. Форма, садржај и контекст новозаветних сведочанстава о установљењу говоре да је тај Христов дар – Он сам.

На почетку другог века налазимо знатан низ сведочанства који читаво дело спомена на Господа Исуса Христа и коначно Свете дарове називају Евхаристијом. Тако нам сведочанства о Евхаристији дају *Дигахи*,⁸ Игњатије Антиохијски, Јустин Философ, Иринеј Лионски, Иполит Римски... Код Јустина Философа⁹ налазимо да се ова храна назива Евхаристијом. О овој теми Атанасије Јевтић каже:

„На крају овог одељка о Светој Евхаристији у (*Дигахи*) 10, 7 се каже: ‘А Пророцима дозволите да благодаре како хоће’. Овако скоро исто, две генерације касније, каже и Св. Јустин Мученик и Философ (у својој *Апологији* I, 67): ‘А Предстојатељ узноси молитве евхаристијска благодарења, колико моћи има’. (Ово значи да нису биле устаљене литургијске молитве, па су их литурзи говорили по надахнућу). Пророк је овде

⁷ F. Courth, *Sakramenti*, 243.

⁸ „А односно Евхаристије (Литургије), овако чините благодарење: Прво за чашу (говорите): Благодаримо Ти, Оче наш, за свету лозу Давида слуге Твога, коју си нам објавио кроз Исуса Сина Твога. Теби слава у векове! А за хлеб који се ломи (говорите): Благодаримо Ти, Оче наш, за живот и познање које си нам објавио кроз Исуса Сина Твога. Теби слава у векове! [...] А од ваше Евхаристије (Литургије) нека нико не једе нити пије, осим крштених у име Господње; јер о томе је рекао Господ: ‘Не дајте светиње псима’. После пак причешћивања, овако благодарите: Благодаримо Ти, Оче Свети, за Свето Име Твоје, које си настанио у срца наша [...] Спомени, Господе, Цркву Твоју, да је избавиш од свакога зла и да је усавршиш у љубави Твојој; и сабери је од четири ветра, њу – освећену, у Царство Твоје, које си јој припремио. Јер је Твоја слава у векове“ – *Дигахи* (IX–X), у: *Дела айосћолских ученика*, Атанасије Јевтић, Врњци – Требиње, 2000, 123–124.

⁹ Види: Т. Šagi-Bunić, *нав. дело*, стр. 30–32.

у *Дигахи* као Јустинов Предстојатељ у Евхаристији, дакле: литург, вршилац Евхаристије – Литургије. То што се он зове Пророк не значи да није био епископ, јер је, опет две генерације касније, и Св. Поликарп назван Пророком, а знамо да је био епископ смирнски¹⁰.

Свети Јустин Мученик нам даје детаљан опис Евхаристије.¹¹ Од постапостолског времена Евхаристија има три сегмента: 1. анамнеза: анамнетски хвалоспев, Богу припада хвала за стварање и искупљење, оба елемента појављују се у Евхаристији. 2. Жртва: првобитна се молитва назива жртвом. Тако се и дарови хлеба и вина означавају жртвом. 3. Благосиљање над хлебом и вином, које доносе ђакони, треба да на крају Евхаристије изврши епископ. После тог благослова елементи дарова нису више обична храна, већ духовна.

Теолошка мисао Апостола Павла формира мишљење за разумевање Цркве и Евхаристије епископа Игњатија Антиохијског. Према њему, Евхаристија осигурава јединство Цркве. Свети Игњатије Антиохијски каже и то да се трудимо да држимо једну Евхаристију, јер је једно тело нашег Господа Исуса Христа и само је

¹⁰ А. Јевтић, *Дела апостолских ученика*, 21.

¹¹ „По окончању молитава поздрављамо један другог целивом. Потом се предстојатељу браће доноси хлеб и чаша воде и вина: он, узевши то, узноси хвалу и славу Оцу свега именом Сина и Духа Светога и брижљиво савршава благодарјење за то што нас је тога удостојио. Након тога, када врши молитве и благодарјење, сав присутан народ одговара: амин. Амин је јеврејска реч и значи: нека (тако) буде. После благодарјења предстојатеља и возгласа свега народа, такозвани код нас, ђакони дају сваком од присутних да се причести хлебом над којим је свршено благодарјење, и вином и водом, а односе и онима који су одсутни [...] Та храна код нас се назива евхаристијом (благодарјењем), и никоме другоме не дозвољава се да учествује у њој, осим онеме који верује у истину учења нашега и који се умно умивањем на остављење грехова и ново рођење, и живи онако како је заповедио Христос. Јер ми то не узимамо као обичан хлеб или обично пиће: него као што се Христос, Спаситељ наш Речју Божијом оваплотио и имао плот и крв ради спасења нашега, на тај начин и ова храна, над којом је свршено благодарјење кроз молитву речи Његове и од које кроз уподобљење наша крв и плот добијају храну, јесте, како смо научени тело и крв тога оваплоћеног Исуса [...] У такозвани дан сунца код нас бива сабрање на једном месту свих који живе по градовима или селима; и читају се, колико време дозволи, приче апостола или списи пророка [...]“ – Јустин Мученик, *Прва айологија*, 65, у: Св. Јустин Философ, *Сабрана Дела I–II*, Хришћанска мисао, Београд – Ваљево – Србиње 2000, 52; Migne, Jacques–Paul, *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, Paris 1857–1912 (PG) 6, 428; види: Атанасије Јевтић, *Христос Нова Пасха – Божанствена Лишурција I*, Београд – Требиње, 2007, 44–46.

један народ за сједињење са Његовом крвљу.¹² Јединство се огледа у епископу око кога су презвитери, ђакони и сав народ и све морамо чинити према вољи Божијој.¹³ Ту се у суштини налази учење Апостола Павла о схватању Евхаристије, по коме свети дарови држе јединство унутар Цркве. Игњатије износи даље да је Евхаристија јединствено тело Христово. Христос је пострадао за наше грехе и Њега је Отац васкрсао.¹⁴ Он Евхаристију види као лек бесмртности – да не умремо, него да живимо у Исусу Христу.¹⁵ Код Светог Игњатија Антиохијског организација и структура Цркве је христоцентрична, епископоцентрична и евхаристијска.¹⁶

У свом *Апостолском предању* Свети Иполит Римски даје значајно сведочанство о служењу Евхаристије.¹⁷

¹² „Зато, старајте се да (сви) учествујете у једној Евхаристији (Литургији), јер је једно тело Господа нашег Исуса Христа и једна чаша за сједињење крви Његове, један (је) жртвеник, као што је и један епископ заједно са свештенством и ђаконима, мојим служитељима – да бисте све што чините чинили по Богу.“ – *Филаделфјцима* (IV, 1), у А. Јевтић, *Дела апостолских ученика*, стр. 229.

¹³ „Јер кад се епископу повинујете као Исусу Христу, изгледајте ми да не живите по човеку, него по Исусу Христу, умрломе ради нас, да бисте (ви), поверовавши у смрт његову, избегли умирање“. – *Тралијанцима* (II, 1); „Тако исто (и ви) сви поштујте ђаконе као Исуса Христа, као и епископа, који је слика Очева, а презвитере као сабор Божији и као скуп Апостола; без ових се Црква не назива (без њих нема Цркве)“. – *Тралијанцима* (III, 1), у А. Јевтић, *Дела апостолских ученика*, стр. 223–224.

¹⁴ „Од Евхаристије (Литургије) и молитве они се удаљују, јер не признају да је Евхаристија тело Спаситеља нашег Исуса Христа, које је за наше грехе пострадао, које је Отац добротом (Својом) васкрсао“. – *Смирњанима* (VII, 1), у А. Јевтић, *Дела апостолских ученика*, стр. 235.

¹⁵ „А нарочито ако ми Господ открије да се сви ви благодаћу заједно окупљате у Име (Христово), у једној вери и у Исусу Христу, Који је по телу из племена Давидова – Сину Човечијем и сину Божијем – да сви неподељеном мишљу слушате епископа и презвитере (свештенике), ломећи један Хлеб, који је лек бесмртности, предохрана да нећемо умрети, него свагда живети у Исусу Христу“. – *Ефесцима* (XX, 2), у А. Јевтић, *Дела апостолских ученика*, стр. 216.

¹⁶ „Сви следујте епископу, као Исус Христос Оцу, и свештенству као Апостолима, а ђаконе поштујте као Божију заповест. Нека нико без епископа не ради било шта што се односи на Цркву. Она Евхаристија (Литургија) нека се сматра сигурном која је под епископом (коју врши епископ), или ако коме он дозволи. Тамо где се појави епископ, тамо нека буде и мноштво народа (сви верни), као што тамо где је Исус Христос, тамо је саборна (католичанска) Црква. Није дозвољено без епископа ни крштавати, ни агаве (вечере љубави) свршавати, него оно што он одобри, то је Богу угодно – да (вам) све што чините буде сигурно и поуздано“. – *Смирњанима* (VIII, 1–2), у А. Јевтић, *Дела апостолских ученика*, стр. 235–236.

¹⁷ „Када је он постао Епископ, нека му сви дају пољубац мира, поздрављајући га зато што је постао достојан. Нека му (тада) Ђакони донесу принос и он, стављајући на њега (на принос) руке са свима Презвитерима, говори благодаре-

„Као што Хиполитова мисна литургија као цијелина жели бити оквир којег се вођа опћине може по прилици држати, тако ни канон није обавезан текст за све опћине и све прилике, него узорак који се у појединачном може мијењати и надопуњавати, задржавајући своју структуру и темељне мисли. Бискуп може, дакле, текст још увијек слободно стварати и обликовати, тако, да су приликом мисе 3. столећа били могући различити типови канона, као што се то види још из сачуваних формула млађих мисних литургија [...] Пригодни искази других писаца потврђују и употпуњују Хиполитову слику еухаристијског славља; прије свега у Тертулијановим се списима осјећа многоструко подударане или сродност афричке мисне литургије с Хиполитовом. И ту су крух и вино дарови што их вјерници доносе за жртву. Еухаристијска молитва управља се Оцу [...]“¹⁸

Вративши се поново на сведочанство Јустина Философа, налазимо да је за њега Евхаристија духовна жртва, јер је она права молитва и истинита захвалност. У складу са Јустиновом неразвијеном пневматологијом, епиклеза је окарактерисана као призив Логоса, и као прва евхаристијска молитва.¹⁹ О Евхаристији слично као и Јустин говори Иринеј Лионски, наглашавајући жртвени карактер

ћи: Господ са вама! И сав народ говори: И са духом твојим? Говори Епископ: Горе (уздигните) ваша срца! И народ говори: Имамо (их) ка Господу! Говори (Епископ): Заблагодаримо Господу! И сав народ говори: Достојно је и праведно! И он овако наставља (молитву Светог Приношења): Благодаримо Ти, Боже, кроз Сина Твога Љубљенога Исуса Христа, Којег си нам Ти послао у последња времена [...] Који, пошто је предат Својом вољом (добровољно) на страдање да би уништио смрт и раскинуо окове ђавоље, разорио ад, извео праведнике на светлост, установио границу и пројавио васкрсење, узео је хлеб и благодаривши Теби, рекао: Узмите, једите, ово је тело моје које се ломи за вас. Исто тако и чашу, говорећи: Ово је крв моја која се за вас излива. Када ви ово чините, чините то у мој спомен. Сећајући се, дакле, Његове смрти и васкрсења, ми Ти приносимо овај хлеб и ову чашу [...] И молимо те да пошаљеш Духа Твога Светога на принос Свете Цркве. Сабирајући (све нас) дај свима који узимају удела (заједничаре) у Твојим светињама (светим тајнама) да буду испуњени Духом Светим, на утврђење вере (своје) у истини, да бисмо Те хвалили и славили кроз Сина Твога Исуса Христа, кроз Којега Теби (припада) слава и част, са Светим Духом, у Светој Цркви, сада и у векове векова. Амин“. – *Айосџолско предање Светиој Ијолиџи Римској* (IV), у: А. Јевтић, *Дела айосџолских ученика*, стр. 385–386.

¹⁸ Hubert Jedin, *Velika povijest Crkve I*, KS, Zagreb 1972, 312–313.

¹⁹ Уп: Јустин Мученик, *Айолоџија I*, 65, у: Св. Јустин Философ, *Сабрана дела I–II*, стр. 52; PG 6, 428; о овој теми можете видети још и у: Н. Jedin, *Velika povijest Crkve I*, 201; 310–311; уп. и А. Јевтић, *Христос Нова Пасха – Божанствена Литургија I*, 45.

Евхаристије. Молитвено обраћање Богу сачињава обредни чин; то обраћање код епископа из Лиона слично је епиклези Логоса код Јустина. Хлеб који потиче из земље, када се призове Бог, није више обичан хлеб, него Евхаристија. Циљ евхаристијског јела је даривање Логоса, који нас води до вечне заједнице са Њим. Пошто Божија Реч (Логос) преображава Евхаристију, као и наша тела, Логос нам омогућује да васкрсемо у славу Бога Оца.²⁰

„У учењу о Последњој вечери код Иринеја су одлучна два виђења. Једним је позитивно поимање стварања и с тим повезан усредоточен поглед на Исусово тијело и крв; други пут је то мисао о даривању Логоса“.²¹

Ова два гледишта Иринеј Лионски повезује у једно; међутим, та се гледишта разилазе у антиохијској и александријској богословској школи. У александријској теологији наглашава се да је Бог постао човеком како би се човек обожио – у том смислу се схвата и Евхаристија. За александринце савршавање Евхаристије јесте духовно примање Логоса. Антиохијски свети оци истичу у први план Христов историјски, земаљски живот, те из те околности истичу анамнезу. Евхаристија је дело присећања протеклих догађаја из Христовог живота. Сви ти догађаји из Христовог живота налазе своје испуњење у Његовој смрти и васкрсењу. За антиохијце ово није само пуки спомен, јер оно што је прошло остаје тако живо да захвата наредне генерације и покреће их – све је то догађај Духа Светога. Ове речи нас свакако упућује на епиклезу.²²

Свети Јован Златоусти посебно истиче подударност између историјског и сакраменталног тела Христовог. Истиче и то да је Евхаристија дело Христово, а ми заузимамо место слуге. Он сам жртву посвећује и преображава.²³ Јован Златоусти одражава у својим проповедима евхаристијску веру свог времена. Он је доказ за уску повезаност симболичко-сликовитог и истовремено реалног разумевања Евхаристије.

Ово је виђење које ће се на Западу, након времена отаца, разумети све мање. Насупрот симболичком (мистичном) и историјском мишљењу Истока, схватање Евхаристије код Латина јаче је

²⁰ Види: Иринеј Лионски, *Против јереси*, V, 2, 2; V, 3, 3; PG 7b, 1124; PG 7b, 1131.

²¹ F. Courth, *Sakramenti*, 265.

²² Види: Hubert Jedin, *Velika povijest Crkve II*, KS, Zagreb 1995, 283–284.

²³ Види: Свети Јован Златоусти, *Омилија на Мајшејево Јеванђеље*, 50; 82; PG 58, 504; PG 58, 724.

усредсређено на свете дарове. То свој разлог има у другачијем, стоичко-прагматичком поимању стварности у њиховом културалном простору. Код Латина је тако у првом плану интересовања Христова присутност у даровима. Треба посебно истаћи Тертулијана, Кипријана и посебно Амвросија Миланског.²⁴

Амвросије Милански латинском средњем веку представља и важи за ауторитет по питању схватања Евхаристије. Другачије од епиклезе Логоса и оне Духа Светога код апологета, милански црквени отац поново изговорену реч Христову сматра за довољну, јер она призива сакраментално одређење и даје сакраменту Евхаристије значај. Значи, реч Христова остварује сакрамент Евхаристије. Према Амвросију, Евхаристија има двоструко значење. Она прво има карактер жртве – садржај жртве је спомен на Христа и Његову смрт. Као друго, Евхаристија поседује снагу „брисања“ греха.

Поред Амвросија, Блажени Августин је други ауторитет латинског средњег века. Августин сматра да су свети дарови објављење тела и крви Христа, наглашавајући улогу спасења у Евхаристији. Само они који су у заједници – у телу Христовом – као удови тела, учествују у телу и крви Христовој кроз Свето Причешће. У његовом погледу на Евхаристију можемо видети смисао његове еклисиологије.

У доба схоластике долази до пренаглашења јединства евхаристијског и историјског тела Христовог у смислу потпуне истоветности. Евхаристијски дарови нису знак и одраз, већ исто тело које је рођено од Марије Дјеве, распето. Због потпуне истоветности Евхаристије и Тела Исуса Христа понавља се Христово страдање. У овом делу посебну пажњу обратићемо на схоластички приступ учењу о трансупстанцијацији. Наука о трансупстанцијацији обликована је на основу Аристотеловог схватања постојања, бића. Аристотелова метафизика разликује супстанцију као унутрашње биће, носећи принцип и променљива стања и особине. Супстанција је нешто што своју бит нема у другоме, него у самој себи, што не егзистира на другоме као њено својство или став, већ је самостално биће. Она траје и осигурава истоветност бити неког бића, док се састав и одређење непрестано мењају. Помоћу тог начина размишљања треба обијаснити Христову присутност у светим даровима. Земаљске супстанције бивају претворене у бит тела Господњег (Христовог), док спољашње особине остају. То значи да се суштина ствари мења, а пређашњи укус, боја и остале особине остају непромењеним.

²⁴ Види: Т. Šagi-Bunić, *Euharistija u životu Crkve kroz povijest*, 51–61.

„Наук је о трансубстанцијацији у високој схоластици опћенито прихваћен. Одступајући од тога, а ипак држећи се и вјерског добра Цркве, заступају номиналистички теолози у каснијој схоластици консупстацијацију тијела Христовог и супстанцији круха“.²⁵

За Тому Аквинског, Евхаристија је знак и средство човековог духовног живота. Као сакрамент, Евхаристија је сећање на Христове муке, патње и смрт. Због тог сећања Евхаристију можемо назвати и жртвом. Тома Аквиски такође говори и о сакраменту Евхаристије који нас упућује на јединство Цркве и, на крају, износи сакрамент Евхаристије као пут коначне заједнице са Богом. Из оваквог виђења сакраменталности Евхаристије проистичу и следећи ставови: 1) Евхаристија је реални символ тела и крви Христа, те је Он заиста присутан у светим даровима. 2) Да су право тело и крв Христова у том сакраменту не може се утврдити осећајима, него смо вером која се ослања на божански ауторитет.²⁶

Почивајући на таквом темељу вере, оснажујући и тумачећи га, Тома развија своје учење о трансупстанцијацији.²⁷ Он закључује да супстанција хлеба не може опстати, и овакав став темељи на Христовим речима „ово је тело моје“. Претварање се своди на Божије деловање, божанском снагом свеукупна супстанција хлеба претвара се у целу супстанцију тела Христовог и цела супстанција вина у целу супстанцију крви Христове. Јасно је да Тома целокупно учење о трансупстанцијацији ставља у подручје вере. Евхаристија се представља као сакрамент благодати; под видом хлеба и вина, верницима се даје најприснија сједињеност са Христом. Распети и савршени је прави делатељ сакрамената, као домаћин и дар. Он сâм носи и остварује сакрамент.

Тридентски сабор²⁸ своје гледиште на Евхаристију није обрадио у повезаном тексту, него су излагања о сакраменту Евхаристије издвојена. Са тим приступом који је наглашен у теологији средњег века започето је одвајање сакрамената и жртве – Литургије; тим пре одузета је могућност да се јединство тајне Евхаристије јасно изнесе.

За Тридентски сабор јединство у вери и Евхаристији остварује се у литургијској жртви и жртва је неодвојена од Христове смр-

²⁵ F. Courth, *Sakramenti*, 285.

²⁶ Уп: Тома Аквински, *Suma protiv pogana II*, KS, Zagreb 1994, 1047–1061.

²⁷ Види: J. Racinger, *Bog je s nama: Euharistija – središte života*, 87–98.

²⁸ Види: Т. Šagi-Bunić, *Euharistija u životu Crkve kroz povijest*, 282–315.

ти на крсту. Насупрот једнократном и јединственом догађају на Голготи, Евхаристија је жртва у изведеном смислу; она се сматра релативном жртвом – њен садржај је уприсутњење, сећање и примена смрти на крсту. О унутрашњој вези Последње вечере, жртве на крсту и сакраманта каже се да је Христос пре свог страдања установио евхаристијску жртву. Христос је хтео својој заручници Цркви оставити видљиву жртву – по којој се она крвна, извршена на крсту, уприсутњује – која се као успомена треба вршити до краја света. Њена снага спасења има могућност опраштања греха. Христова крсна жртва је више од историјског догађаја.

Тридентски сабор сагледава унутрашње јединство жртве на крсту и литургијске жртве у истоветности једног и истог свештеника који приноси жртву, који је и сам жртвени дар. У божанској жртви, која се приноси у Евхаристији, онај исти Христос – који је сам себе једном за свагда принео на крвну, крсну жртву – бескрвно се приноси. За саборске оце је та жртва, жртва помирења. Жртвени дар је један и исти, само је начин жртвовања различит.²⁹

Позивајући се на речи Апостола Павла: „Један хлеб, једно тело смо многи“ (1. Кор. 10, 17), Јозеф Рацингер (Joseph Ratzinger) каже:

„Еухаристија је догађај по којему Христ себи изграђује своје тијело и нас саме чини једним јединим крухом, једним јединим тијелом. Садржај, догађање еухаристије повезивање је кршћана из њихове одијељености у јединство једнога круха и једнога тијела. Еухаристија је, дакле, посве динамичко-еклизиолошки схваћена. Она је живо догађање по којему се непрекидно збива настајање Цркве“.³⁰

За Карла Ранера, сакраменти су отелотворена реч, па то схватање налазимо примењеним и на Евхаристију:

„Навјештање је највиши израз бити Цркве; оно остварује оно одлучно што постоји у спасењској повијести појединог човје-

²⁹ Уп: Heinrich Denzinger – Peter Hünermann, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređi*, Đakovo 2002, 345–346 (DH) 346–352; 366–373. Овај сабор је донео једанаест канона по питању Евхаристије. Занимљива је саборска констатација у декрету о Евхаристији, где се каже: „[...] Црквени пак обичај говори да је потребна таква провјера, јер нитко не смије без претходне сакраменталне исповиједи приступити светој еухаристији тко си је свјестан смртног гријеха, премда му се чини да је скрушен [...]“ (погл. 7).

³⁰ J. Ratzinger, *Bog je s nama: Euharistija – središte života*, 124–125.

ка прво и друго оправдање. Навјештање је реч Цркве и као та: Ријеч Божја која остварује спас [...] У тој перспективи евхаристија је управо сакрамент ријечи, апсолутни случај ријечи уопће. Ријечи претворбе нису за Ранера само дјелатни узрок сакрамената, по којему се сакрамент остварује. Оне су, напротив, трајни конститутивни момент на сакраменталном знаку. Крст је у сакраменталној храни само присутан под претпоставком трајне вриједности анамнезе, ријечи претворбе над крухом и вином³¹.

Хришћанско жртвовање се не састоји у давању онога што Бог без нас не би имао, већ у томе да постанемо примаоци и да му се у потпуности предамо – како бисмо добили залог јединства. Христово давање себе, које на крсту доживљава свој највиши смисао, остварује се у Евхаристији. Ако из те перспективе посматрамо Евхаристију, називамо је жртвом само у том смислу јер се Христос предаје Оцу за људе. Евхаристија је сакрамент Христове жртве на крсту. У Конституцији о Цркви Други ватикански сабор каже:

„Верници судјелују на евхаристијској жртви [...] и [...] приказују Богу божанску Жртву и себе с њом“.³²

Конституција о Цркви говори о служби свештеника:

„У улози Христа он обавља евхаристијску жртву и приказује је Богу у име целог народа“.³³

Предходна два навода у Конституцији о Цркви су довољна како би навела на закључак да је према црквеном учењу Евхаристија схваћена као сакрамент Христове жртве на крсту и жртва Цркве. Треба схватити да је Евхаристија сакрамент, а сакраментално деловање је деловање Цркве. Можемо Евхаристију да зовемо жртвом Цркве, пошто је она уприсутњујућа жртва њене Главе, Христа.

Пошто је Глава Цркве Христос, Он испуњава сакраментално деловање Цркве. Верници имају удео у евхаристијској жртви, извору и врхунцу целог хришћанског живота, приносе Богу божанску жртву и себе са њом. Хранећи се телом Христовим, у Светом При-

³¹ F. Courth, *Sakramenti*, Priručnik za teološki studij i praksu, 315–316.

³² *Lumen gentium, Dogmatska konstitucija o Crkvi*, Dokumenti. Други ватикански концил, KS, Zagreb 2002, (= LG) 11.

³³ LG 10.

чешћу показује се конкретно јединство народа Божијег. Заједница која врши свету Евхаристију је уједињени народ Божији. У складу са Другим ватиканским сабором требало би да верници

„приказујући неокаљану жртву, не само рукама свећеника него заједно с њим – науче приносити сами себе, и да се тако по Крису посреднику из дана у дан усавршавају у јединству с Богом и међу собом, да напакон Бог буде све у свему“.³⁴

Битна је повезаност Цркве и евхаристијске заједнице; из тога следи да само онај који живи у јединству Божијем, кроз Христа, може да прими свете дарове. За духовни живот потребно је истаћи следеће ствари: 1) Евхаристија је одраз и временска форма остварења заједнице окупљене око Христа; 2) Евхаристија је изграђивање Цркве. Живот који постоји у Христовој заједници живот је љубави и служења; 3) Евхаристија је показивање Христове присутности; 4) Евхаристија је сакрамент вере.

Ако се Евхаристија везује за Христа, потребно је да она у извесној мери захтева веру. Посебно служење Свете Евхаристије у раној Цркви није практиковано. Римокатоличка црква ни на једном екуменском сабору није тражила од Источне Православне Цркве да прихвати обичај поштовања Евхаристије изван Свете Литургије – Мисе. Евхаристија је захвалност Оцу, за заједницу са Христом и дело Духа Светога.

Према хришћанској вери и црквеном промишљању, Исус Христос је кључ нашег говорења о Богу. Шта год говорили о непознатљивој тајни Бога, требало би то да меримо конкретним ликом Христовим. Невидљива универзална стварност Бога у Њему има историјски, конкретно видљиви лик. За Исуса Христа из Назарета кажемо тако, на јединствен и специфичан начин, и томе налазимо утемељење – јер се Његов однос према Богу, као Логоса вечног Оца, налази у унутартројичном Божијем начину постојања. Зато Христов живот и Његова реч поседују есхатолошки значај. Његов је историјски лик јединствене врсте и Његово деловање универзалног (католичанског) значаја, јер је укључено у Божију троипостасну стварност. Његов однос према Богу (Оцу) због тога није никаква створена величина, већ припада вечном постојању и бити Божијој. „И реч је телом постала“ (Јн. 1, 14). Ово је сушти-

³⁴ *Sacrosanctum Concilium, Konstitucija o svetoj Liturgiji*, Dokumenti. Drugi vatikanski koncil, KS, Zagreb 2002, (= SC) 48.

на хришћанског говорења о Богу. Говорити о Богу за хришћанина значи говорити о Исусу Христу који је постао човек, био разапет и Васкрсао; име се Божије за хришћанина не може одвојити од конкретне личности и историје Исуса Христа. У односу са Христом одређујемо се као хришћани, стојимо у заједници са Богом Оцем. Оно што исповедамо о божанској иницијативи у историјском деловању Духа Светога тежи за тим да Христу у Његовом конкретном изазову верујемо као Богу с нама.

На основу те мисли стоји да хришћанска егзистенција не значи једноставно однос према трансценденцији, него је она битно повезана са вредновањем конкретне историје и људи који се овде и сада сусрећу. „Што год учинисте једном од ове моје најмање браће, мени учинисте“ (Мт. 25, 40). Будући да је Бог постао човеком у конкретној личности Исуса Христа, љубав према ближњем постаје љубав према Богу. Спасење за хришћанина није бег из његовог животног простора, већ је спасење у његовом преображавању. Овим се истиче значај Христологије која има посебно место за схватање Евхаристије, а и значај Тријадологије.

Међу седам сакрамената Евхаристија заузима најзначајније место: то је тајна над тајнама, тајна свих тајни. Њено недељно служење, па и свакодневно, и код римокатолика и код православних хришћана тако је дубоко укорењено. Други ватикански сабор Евхаристију назива „извором и врхунцем целог хришћанског живота“.³⁵ Тако, „она је снага из које Црква стално живи и расте“.³⁶ Црква је знак и оруђе најтешњег сједињења са Богом и јединство целог људског рода. Црква се најјасније огледа у вршењу Свете Евхаристије. Јер, према преданој вери, у даровима хлеба и вина заиста се уприсутњује узвишени Господ Исус Христос. Ако Црква као заједница верника хоће бити символ и сакрамент сједињења са Богом и јединства свих, тако нешто се на најприснији начин остварује у Евхаристији.

„И говор сабора о дјеловању Духа Светога у литургији опћенито доноси доиста богат садржај [...] Тако је Дух Свети описан као велики молитељ (Рим. 8, 26–27; Хеб. 9, 14), а литургија из тога излази као велика епиклеза Оцу да по Сину пошаље Духа на своју посињену дјецу (LG 4; SC 2). Снага Духа Светога дијелује на вјернике у литургији преко сакраменталних

³⁵ LG 11.

³⁶ LG 26.

знакова (LG 50). Дух Свети се служи sacramентима и службама што се врше у Цркви и у свијету и по њима посвећују Божији народ“.³⁷

Из овога можемо закључити да је улога Духа Светога од кључне важности за Евхаристију.

Читава црквена заједница живи са тим да ће тек у Божијој будућности наћи своје испуњење. Тако и Евхаристија показује преплитање „већ“ и „још не“ црквеног спасења (делања).³⁸ Оно што Црква овде и данас врши јесте предлика непосредне и нескривене заједнице са Господом Исусом Христом. Тајна Евхаристије повезује нас са пратајном Тројичног Бога: небески Отац је први извор и последњи циљ евхаристијског догађаја. Оваплоћени Син Божији, у којем, и са којим, и у којем се све одвија, изражава Његово живо средиште, односно центар хришћанског спасења. Дух Свети је неизмерна снага љубави, која то остварује и чини даље делотворним.³⁹

Од Оца започиње све: Он је покретач целокупне икономије спасења. Отац шаље Сина свога, а улога Сина је да све принесе и приведе Оцу. Улога Духа Светога је да све сабере и освети у заједници са Сином, како би све привели Оцу. Дух Свети узима Христа из историјских оквира, Он прати Христа у свим сегментима Његовог живота, па тиме је и предходница Његова, и зато наша Црква свој идентитет црпи из есхатона (мисли се на Православну Цркву). Дух Свети није просто снага љубави, већ конститутивни елемент Цркве тј. чини да Христос буде Христос.⁴⁰

Смрт као тренутак најдубље немоћи, постаје сједињујући догађај Исусовог људско-божанског деловања. Смрт чини јасним чињеницу да Божији долазак обухвата крајњу фазу људске егзистенције и историје. Унутар Савеза који се закључује Христовом смрћу нема више никаквог „Богу далеког“ простора. Посебно обележје тог Савеза је његово трајање све до есхатолошке вечере (Мк. 14, 25; Лк. 22, 18). Обе традиције прожима јасно приближавање и давање есхатолошког смисла Последњој вечери. Ученици са пруженим даровима хлеба и вина добијају сигурност да их та вечера већ унапред чини сарадницима на месијанској есхатолошкој свечаној вечери.

³⁷ V. Zagorac, „Duh Sveti u liturgiji“, *Bogoslovska smotra*, Vol. 59, No. 1–2 (1989), стр. 123.

³⁸ Види: SC 10.

³⁹ Види: LG 4.

⁴⁰ Види: Игнатије Мидић, *Биће као есхатолошка заједница*, Пожаревац 2008, 19–31.

„У темељној молитви Цркве, еухаристији, не изражава се само средиште њезина живота, него се остварује дан за даном. У еухаристији је у најдубљем смислу ријеч једино о Христу. Он моли за нас, Он нам своју молитву ставља на усне, јер само Он може рећи: ово је моје тијело – ово је моја крв. Он нас увлачи у свој живот, у чин вјечне љубави у којој се предаје Оцу, тако да смо с Њиме предани Оцу и тако управо с Исусом Христом и сами обдарени. Тако је еухаристија жртва: предање Богу у Исусу Христу и у томе истодобно обдареност даром његове љубави. Крист је дариватељ и дар истодобно: по Њему, с Њиме и у Њему славимо еухаристију“.⁴¹

„Ако не једете тијела Сина Човечијега и не пијете крви његове немате живота у себи“ (Јн. 6, 53). Тиме Јеванђелист Јован изричито наглашава свету храну као „средство“ божанског живота. Узимањем еухаристијског дара остварује се трајна веза са Христом. Будући да је Он послан од Оца, Евхаристија је на крају заједништво са Њим (Синном). Евхаристија је из тог разлога залог есхатолошког испуњења. Оно што је Христос учинио за нас и за целокупни свет (у свом оваплоћењу, понижењу, служби, науци, муци, жртви, васкрсењу и вазнесењу на небо и тиме што је послао Духа Светога) у тој „анамнези“ је даровао заједници себе. Евхаристија је и предокус Његове парусије и довршеног Царства Божијег. Тиме што се са захвалношћу присећа Божијих великих дела искупљења Црква га моли да плодове тих дела поклони сваком човеку. Евхаристија је посебно значајна, јер у њој нам се омогућује предокус есхатона. Тако, Евхаристија је есхатолошки догађај.

Литургија, којом се у божанској жртви Евхаристије врши дело нашег „искупљења“, у највећој мери доприноси да верници жртвом изразе и покажу тајну Христову и истинску природу праве Цркве. Она је по природи божанска и човечанска, обдарена видљивим и невидљивим стварностима.

„Али тако да је у њој људско управљено и подређено божанскоме, видљиво невидљивоме, дјеловање контемплацији и садашњост будућем граду, који тражимо. Зато, будући да литургија оне који су унутар Цркве свакоднево изграђује у свети храм у Господину, за стан Божији у Духу, до пуне мјере Христова раста...“⁴²

⁴¹ J. Racinger, *Bog je s nama: Euharistija – središte života*, 129.

⁴² *Dokumenti: II Vatikanski koncil*, KS, Zagreb 2002, 9; SC 2.

Схватање Литургије, пневматолошко и христолошко, даје нов начин схватања теолошке науке о сакраментима уопште. Евхаристија је богочовечанско дело, дело искупљења и спасења.

Владимир Загорац износи следеће запажање:

„Средишња преокупација сколастичке теологије била је разјаснити како је сакрамент делотворан. А ни теорија моралне узрочности ни она физичко-инструменталне узрочности св. Томе Аквинскога не веже дјелотворност сакрамената уз дјеловање Христа, првотног сакрамената. На дјелу је само Бог, а потпуно је искључен Крист – Човјек. Тек наук енциклике *Mediator Dei* (1947) и наук Другог ватиканског сабора о присутности Христовој у сакраментима по Духу Светом стављају ствари на своје место. Крист – Човјек постао је сакрамент Бога на овоме свијету по Духу Светом који му је дан у пунини“.⁴³

Бог је тај који хоће да се сви људи спасу и дођу до познања истине. Кад дође пуноћа времена, посла Сина својега, Реч оваплоћену, помазану Духом Светим. Христос је посредник између Бога и људи, Он је средство спасења. Зато је Христос, послан од Оца, послао апостоле испуњене Духом Светим да проповедају Јеванђеље сваком створењу. Свети апостоли обавештавају нас да је Син Божији својом смрћу и својим васкрсењем победио власт сотонину над смрћу, и пренео нас у Царство Очево. Тако се људи укључују у Христову тајну, са Њим су саумрли и саваскрсли, примају дух усиновљења. Литургија је дело Христа Свештеника и Његовог тела које је Црква. Земаљска Литургија је предокус небеске Литургије која се слави у светом граду Јерусалиму, где као путници тежимо, где Христос седи са десне стране Оцу.⁴⁴

Према православном учењу, материја ове Свете тајне су хлеб и вино, хлеб и вино су храна од које зависи органски живот.

„И све до сада Црква Евхаристијом назива и дарове хлеба и вина, и њихово приношење и претварање у Тело и Крв Христову, и најзад причешћивање њима.“⁴⁵

⁴³ V. Zagorac, „Duh Sveti u liturgiji“, 126; види: Ријо XII, Енциклика *Mediator Dei* (1947. г.), у: *DH*, 720–725. Ова енциклика по први пут нуди службено учење о суштини Литургије. Она садржи најважнија учења литургијских покрета од краја 19. века и тако припрема пут за литургијску обнову Другог ватиканског сабора.

⁴⁴ Види: SC 8; LG 48–50.

⁴⁵ Александар Шмеман, *За живої светиа*, Манастир Хиландар 2005, 30.

Хлеб и вино су наша храна коју нам је дао Бог, реалност нашега живота. Бог је реалан стога што од једења хране заиста зависи наш живот. Приносећи храну Богу, ми му приносимо себе саме и свој живот, чак и не само свој него и живот читавог света – овај свет који нам је дарован као храна и као живот. Тим приношењем ми благодаримо Богу. Човек је позван да свој живот и живот читаве творевине претвара у живот општења са Богом. Такав је први смисао приношења жртве хвала и благодарење. Приносећи му жртву знамо да ју је једном Христос за свагда принео у свом Оваплоћењу и у послушању Оцу до смрти, и то до смрти на крсту, својим Васкрсењем и Вознесењем на небо. Ми у свом приношењу Богу Оцу самих себе и читаве творевине уствари приносимо Христову жртву, приносимо Христа, који и јесте наш живот. Света тајна Евхаристије, што буквално значи захвалност, благодарење, јесте тајна којом хлеб и вино приносимо истински, а не симболично, претварајући се у само тело и крв Господа Исуса Христа. У Светом Причешћу верујући примају тело и крв Исуса Христа ради најприснијег јединства са Њим – као „лек за бесмртност“ који нас храни на нашем путу ка небу. Свети Василије Велики каже: „Евхаристијска жртва није понављање Жртве нашег Искупитеља на Крсту, већ приношење жртвеног Тела и Крви које је једном наш Спаситељ принео на Крсту, од Њега Који се увек једе, а да се не може истрошити...“⁴⁶ А Свети Јован Златоусти каже следеће: „Оно што Господ није претрпео на крсту (да буду поломљене ноге Његове), Он дозвољава сада у Својој Жртви, због своје љубави према теби: Он допушта да буде изломљен на делиће да би се све испунило. Оно што се налази у пехару управо је оно што је истицало из Христовог бока. Шта је хлеб? Тело Христово. Ми не треба само да видимо Бога, ми треба и да га примимо [...] и да се сјединимо са Њим у најтешњој повезаности“.⁴⁷

Тајна Евхаристије је Светиња над светињама Православља. „Без ње не само да литургијско богослужење постаје магични обред и нејасна религиозна представа, него и њихов црквени живот и служење губе средиште и циљ, и деформишу се у проста догађања на нивоу људске и друштвене појавности, у идеолошке и културне нацрте.“⁴⁸ Све тајне и тајинствена дела у Цркви коначно се повезују са тајном Евхаристије. Евхаристија је тајна Цркве и са овим значењем она јесте Тајна свих тајни. Читав живот Цркве и де-

⁴⁶ *О Лишурџији*, зборник текстова, Београд 1997, 91.

⁴⁷ *О Лишурџији*, 93.

⁴⁸ Михаил Кардамакис, *Православна духовност*, Манастир Хиландар 1996, 121.

ло извиру у Евхаристији и увиру у њу. Евхаристија је сведочанство Новог Завета остварено јединством божанске и људске природе у личности Христовој. „Она је увођење човечанске природе, очишћене крвљу Христовом, у сфере живота Свете Тројице“.⁴⁹ Дар и плод Евхаристије јесте јединство човека са Христом, и његов удео у Његовом Царству, заједница љубави Тела Цркве и сваког њеног члана са Христом – који је Глава. Они који једу удове и пију крв женика Христа постају заједничари. Она је јављање Бога као Свете Тројице, будући да вршење Евхаристије обухвата појаву тројичне Икономије: 1) Отац благоволи жртву Сина и прима је; 2) Син приноси и предаје Себе у овој жртви; 3) Дух Свети је освештава и савршава. У Евхаристији се причешћујемо и међусобно сједињујемо, јер се од једног хлеба причешћујемо, и сви постајемо једно Тело Христово и једна Крв, сутелесници Христови.

„Евхаристија јесте сама Тајна Вечера, која се врши, да тако кажемо опет и опет, а да се ипак не понавља. Јер свако ново служење не само да ‘представља’ већ заиста јесте иста ‘Тајна Вечера’ која се први пут (и заувек) служена од стране Божанског Првосвештеника, као добровољна антиципација и посвећење у тајну крсне Жртве. Истински Служитељ сваке Евхаристије је увек Сам Христос“.⁵⁰

Када говоримо о Евхаристији – говоримо о Цркви. О Цркви можемо говорити полазећи од живе реалности Цркве, а то значи од видљиве и опипљиве реалности, а то је опет Црква окупљена на Вечеру Господњу, на Вечеру Царства, на Евхаристију. Ми Цркву сагледавамо најконкретније и најстварније у Евхаристији, а то значи да је сагледавамо истовремено у Христу и у Духу Светоме. Црква је Тајна Христова, али је и Тајна Духа Светога. И једно и друго се реализује, остварује у Евхаристији. И Евхаристија је тајна Оваплоћења, смрти и Васкрсења Христовога, али, ништа мање, и тајна Педесетнице. „Дух Свети је конститутивни елемент, да употребимо такав израз, Цркве, али и Евхаристије. Штавише, треба рећи да Дух Свети кондиционира, условљава биће, не само Цркве као такве, него и Христа као Оваплоћеног Богочовека. Његово Оваплоћење било је Духом Светим (1. Петр. 3, 18; Јев. 9, 14; Рим. 8, 11)“.⁵¹ Гледано из христолошке пер-

⁴⁹ М. Кардамакис, *нав. дело*, 121.

⁵⁰ Георгије Флоровски, *Црква је живиош: изабране беседе, есеји и студије*, Београд 2005, 282–283.

⁵¹ Атанасије Јевтић, *Зајрљај свејшова: есеји о човеку и Цркви*, Србиње 1996, 104.

спективе, Црква је институција, или институционализована на хри-столошкој основи, и то би била њена христолошка страна. Црква на пнеуматолошкој основи, или пнеуматолошка страна Цркве била би да је Црква конституција или конституисана Духом Светим. Значи, Црква је установљена на Христу, али је све време саставља Дух Свети, онако како је речено у служби Педесетнице – да Дух Свети саставља и одржава сав збор Цркве. Конкретно, Свету Евхаристију Дух Свети чини заједницом верних у Христу, и Телом Христовом. Без Духа немамо ни Христа, ни Цркву, те, према томе, немамо ни Евхаристију.

„У самој Евхаристији, дакле у Литургији коју служимо, имамо два момента која су кључна и подједнако заступљена и без њих нема Литургије, бар у православној традицији. То су анамнеза и епиклеза. Евхаристија као анамнеза, као васпоминаније, као сећање [...] повезује црквену заједницу која служи Литургију и која се налази на евхаристијском сабрању, повезује је са овим сећањем историјског спасења, историјског Христа, тј. са свим оним што се назива Предање, што говори Ап. Павле у Посланици Коринћанима (11. и 15. глава) [...] Тако је у Евхаристији садржано и сачувано све што дотична евхаристијска заједница доживљава као историју спасења, као службе и као служење“.⁵²

И служење, и службе које то служење обављају, и свештенство, дакле сав историјски континуитет – сваку локалну Цркву, окупљену на Евхаристији, повезују са првом апостолском заједницом, са историјским Христом и његовим ученицима. То би био само један део историје спасења, јер целокупна икономија спасења није само у сећању на смрт, васкрсење и вазнесење Христово, него и на његов Други долазак, дакле, не само на прошлост, већ и на будућност која ће се збити, и зато је Литургија, или савршавање Евхаристије и епиклеза – призив Духа Светога. Духа Светога призивамо и Он нам чини присутним и Христа и Други долазак Христов. Али и у првом моменту у Евхаристији, у анамнези, Дух Свети актуализује историјског Христа и Његово дело. Дакле, без Духа Светога немамо ни анамнезу.

„Дух Свети, дакле, и анамнезу актуализује, чини од анамнезе присуство, оприсутњење Христа, да га можемо заједничарити, да можемо партиципирати у Њему. Али, тек са епи-

⁵² А. Јевтић, *нав. дело*, 105–106.

клезом долази пуноћа, јер долази улаз Есхатона у историју, присуство Другог доласка Христовога. И парадоксално, у Литургији Св. Јована Златоустог ми се сећамо тог будућег доласка: Сећајући се Твога првог доласка: оваплоћења, Крста, гроба, тридневног Васкрсења, али и – Другог и славног Доласка и Будућег Царства. Парадоксално, да се сећамо онога што још није дошло, а уствари већ долази у Евхаристији [...] Но, благодарећи Духу Светоме епиклептичком карактеру Евхаристије, којим Црква призива Духа Светога да дође и да учини дарове телом и крвљу Христовим, а нас заједничарима Христа, Царство је већ овде“.⁵³

Есхатон је већ ушао у историју и тако је Црква постала есхатолошка заједница.

„Православно предање је, у суштини, литургијско (евхаристијско, светолитургијско). Јер, у Православљу, Црква живи у Евхаристији и кроз Евхаристију, и конкретна форма Цркве јесте храм у коме се служи Света Евхаристија (Света Литургија) и којем је православни народ, због тога, дао њезино име, назвавши храм црквом. У ствари, за православље, целокупни свет, космос јесте једна Литургија, космичка Литургија, која целокупну творевину износи (анафери – анафора) пред престо Божији“ – како каже Јован Зизјулас.⁵⁴ Литургија Цркве није простор једног вертикалног сусрета појединаца са Христом, него је она заједница свих верника са Христом и свих верника међусобно. Христос је свеобухватни појам, један је постао многи, а то представља својство идентитета Сина. Није, нити ће бити могуће да Христа раздвојимо од Његовог Тела, које представља заједницу Светих, односно заједницу обожених. Христос је Глава, верни су Тело. Из овога можемо закључити да нема Христа без Цркве, нити обожења изван Христа, као и да обожења нема без Цркве. У Светој Евхаристији, Христос, Тело Христово, остварује се као Црква, а Црква као Тело Христово. У Евхаристији моли се сâм Христос. Он се моли као Црква, али се и Црква моли као Христос. „Посебна одлика Свете Евхаристије је у томе што евхаристијска Анафора представља саму Евхаристију. Молитва

⁵³ А. Јевтић, *нав. дело*, 106.

⁵⁴ *О Литургији*, 211.

Узношења (Анафора) започиње речима: 'Заблагодаримо Господу'. Према томе, молитва Узношења је упућена Оцу. У Литургији Светог Василија Великог јасно се види да је молитва Узношења упућена Оцу. Молитва Узношења Светог Јована Златоустог – као што су многи литургичари приметили – након четвртог века претрпела је извесне измене: придодата је фраза: 'Ти (односно Отац) и јединородни Твој Син и Дух Твој Свети'. Овде је дакле присутна целокупна Света Тројица⁵⁵.

Шта у Литургији Син чини није истоветно са оним шта чини Отац, нити је истоветно са оним шта чини Дух Свети. Свако лице Свете Тројице у икономији божанског спасења врши другачије дело, и то дело се преноси на Евхаристију. Отац прима, а Син приводи све Оцу, јер од Оца почиње сваки план божанске икономије. Та божанска икономија започиње од Оца и завршава се у Оцу. Син, у сарадњи са Светим Духом, извршава благоизвољење Оца и целокупну икономију, па тако и све нас, упућује на Оца – и своје Тело, које је примио у икономији, Он приноси Оцу. Евхаристија представља то привођење, односно приношење Тела Христовог Оцу, а то је оно есхатолошко и коначно приношење и Узношење Оцу.

3. Однос теорије и праксе у Светој Евхаристији

Евхаристија (грч. *εὐχαριστία* – благодарење, захвалност): тајна коју је установио Сам Исус Христос у молитви благодарења и чину благосиљања хлеба и вина на последњој вечери заједно са апостолима. Остварење живота ми, хришћани, проналазимо у литургијској заједници, у самој Светој Тајни Евхаристије. Евхаристија је за нас почетак и крај, она је сам Христос. У Христу су обједињени сви сегменти целокупне природе. Ми приносимо Христу целокупну природу и сами себе, желећи да постигнемо заједницу са Оцем небеским. Највећа част човекова је могућност да се назове сином Божијим. Други ватикански сабор износи да је незамисливо спасење ван Христа и заједнице са њим, што потврђује речима:

„Црква зато свом бригом настоји око тога да вјерници не би присуствовали том отајству као туђинци или ниједи гледаоци него да га кроз обреде и молитве добро разумију, те свијесно, побожно и дјелатно судјелују у светом чину; да се поу-

⁵⁵ Јован Визјулас, *Домаћинске шеме*, Беседа, Нови Сад 2001, 351–352.

чавају Божјом ријечи, кријепе благовањем Господњег тијела, захваљују Богу, па да се – приказујући неокаљану жртву, не само рукама свећеника него и заједно с њим – науче приносити сами себе, и да се тако по Криту посреднику из дана у дан усавршавају у јединству с Богом и међу собом, да напокон Бог буде све у свему“.⁵⁶

Црква, као Христова заједница, са Њим увек жртвована, и као Мајка свих, забринута је за духовно узрастање верника.

„То тражи отајство вјере, отајство у којем је усредоточен сав Божји наук и које садржи сву ризницу његових милости. Оно што се догађа на олтару није измишљени играказ, који се присутних и тиче и не тиче. Ту пред собом имамо жртву живу и свету, могло би се рећи, толико свету колико живу и стварну“.⁵⁷

Евхаристија остаје тајна коју на земљи никада нећемо у потпуности схватити, док су пастири Цркве дужни да је што више приближе верницима, односно, свима присутнима. Народ мора што боље познавати литургијске обреде и молитве. Поука народа Божијег је од најранијих времена први део, припрема за Свету Евхаристију.

„Најузвишенији је сакрамент пресвета еухаристија у којој је садржан, приноси се и прима сам Криту Господин и по којој Црква трајно живи и расте. Еухаристијска жртва, спомен – чин Господње смрти и ускрснућа, у којој се овјековјечује жртва крижа, врхунац је и извор свега богоштовља и кршћанског живота, којим се означаје и остварује јединство Божјег народа и довршава изградња Тијела Крিতова. Остали су на име сакраменти и сва црквена дјела апостолата с пресветом еухаристијом повезани и к њој усмјерени. Нека вјерници у највећој мјериштују пресвету еухаристију, судјелујући дјелатно у слављењу најузвишеније жртве, примајући веома побожно и често тај сакрамент и частећи га с најдубљем клањањем; нека пастири душа, разлажући наук о том сакраменту, помно поучавају вјернике о тој обавези“.⁵⁸

⁵⁶ SC 48.

⁵⁷ М. Kirigin, *Konstitucija o Svetoj Liturgiji Sacrosanctum concilium*, 205.

⁵⁸ Кан. 897–898, у: *Zakonik kanonskog prava*, proglašen влашћу папе Ivana Pavla II, Zagreb 1996, 457.

Свето Причешће је интегрални део сваке Литургије. Главни садржај нашег евхаристијског сабрања је исказивање захвалности Богу Оцу. Свест о заједничком приношењу Евхаристије од свештеника и верника изузетно је значајна. Свештеник, као Христов намесник, посвећује хлеб и вино, само је он за то овлашћен свештеничком службом, али приносе је и верници, и то не само у свештенику, већ заједно са њим.

„Оквир и час тога заједничког приношења није толико код приправе дарова (некадашњег приказања) колико у анамнези одмах након посвећења круха и вина, како имају све четири еухаристијске молитве с глаголом ‘приносимо’ у множини“.⁵⁹

Приношење самих себе за литургијску жртву је увек обогаћење, жртва целокупне тајне Христове, целокупног Тела, Главе и удова. Као сврха Свете Литургије јавља се усавршавање у јединству са Богом, а то јединство мора да се одражава и на људе. За то јединство се молимо на свакој Литургији, што следи из саме њене природе. Јединством се постиже динамика љубави, и Духом Светим ходимо ка Христу. Трећа евхаристијска молитва нам говори:

„Дај да окријепљени Тијелом и Крвљу Сина твога, Духом његовим Светим испуњени будемо у Крсту једно тијело и један дух. Учинио нас Дух Свети вјечним даром за тебе“.⁶⁰

У вези са Евхаристијом, Други ватикански сабор износи и следеће:

„Врло се препоручује оно савршеније судјеловање у миси, кад вјерници након свећеникове причасти благују тијело Господње од те исте жртве. Не дирајући у утаначена догматска начела Тридентског сабора, у случајевима које одреди Апостолска Столица, а према суду бискупа, причест под обје прилике може се допустити и клерицима и редовницима а и лаицима: тако ређеницима у миси њихова светог ређања, завјетованицима у миси њихова редовничког завјетовања, новокрштеницима у миси послужења“.⁶¹

⁵⁹ М. Kirigin, *нав. дело*, 208.

⁶⁰ Види: *Rimski misal*, KS, Zagreb 1980.

⁶¹ SC 55.

Слушати Божију реч, а не прихватити је и не спроводити је, значило би да је за нас узалудно написана, прочитана и протумачена. Тај свој дар, своје Тело Богочовека, Христос је подарио свима, и затражио да га примамо при сваком обнављању његовог спомена – чина Евхаристије.

„Састављачи су литургијске схеме код овога члана имали пред очима као главно да се опет допусти причешћивање вјерника под обје прилике, како се редовито причест дијелила и на Западу, све до 13. столећа. До напуштања те праксе нису толико довели, како се зна тврдити, хигијенски разлози, страх да се не пролије посвећено вино и одуговлачење обреда колико прецизирање о међусобној конкомитацији Исусова тијела и крви под објема приликама, изражено у секвенцији анђеоског научитеља: Тијело храна, крв пиће/Кристово је ипак биће/Све под сваком приликом“.⁶²

Ако Свето Причешће посматрамо као тајну, оно има своје потпуније и исправније значење када се узима под оба вида. Стоје одредбе што их је изнео Тридентски сабор, према којима се сав и читав Христос и прави сакрамент прима под сваким видом. Причешћивање под оба вида далеко је савршеније (значајније), што видимо у вези са евхаристијским служењем и есхатолошким прослављењем у Царству Божијем (Мт. 26, 27–29). Христос обећава да ће бити са нама у Царству Оца свога. Исто становиште, само сажетије, изнео је и нови *Мисал*:

„Света причест, што се тиче знака, има пунији облик када се прима под објема приликама. У том облику савршеније одсијава знак еухаристијске гозбе, јасније се изражава одлука којом је Нови и вјечни савез потврђен у Господњој крви, а тако и веза између еухаристијске гозбе и есхатолошке гозбе у краљевству Очево“.⁶³

Закључујемо да је Евхаристија жртва, извор живота Цркве:

„Литургија је ипак врхунац којему тежи дјелатност Цркве, и уједно је извор из којег проистјече сва њезина снага. Апо-

⁶² М. Kirigin, *нав. дело*, 208.

⁶³ Види: *Rimski misal*, KS, Zagreb 1980.

столски су, наиме, напори управљени к томе да се сви који су вјером и крштењем постали Божја дјеца састају заједно, да усред Цркве хвале Бога, те да судјелују код жртве и благују Господњу вечеру. Заузврат иста литургија наводи вјернике да насићени вазменим отајствима буду сложни у богољубности, она моли да животом врше што су вјером прихватили, а обнављање Савеза између Господина и људи у Еухаристији привлачи и подиже вјернике к све већој љубави Крisticoвој. Из Литургије, дакле, а особито из Еухаристије као с извора, излијева се на нас милост и с највећим се успјехом подиже оно посвећење људи и прослава Бога у Крistu, према чему се, као према својој сврси, стјечу сва друга дјела Цркве“.⁶⁴

Најбитнији део мисе јесте освећење хлеба и вина, уз изговарање Христових речи са Последње вечере:

„То је средиште Исусовог спомен-чина: прилике круха и вина остају исте, али се мијења сама стварност. Крух и вино посвећењем постају нова стварност Крisticoва тијела и његове крви. Плодови земље и људског рада у еухаристијском слављу постају знакови да се Исус Крист сав – душом и тијелом – дефинитивно и неповратно предао Оцу и нама, да се то отајство предања снагом Божјега Духа и сада догађа [...] То отајствено догађање у средишњем чину еухаристијског славља предводник (свећеник) оглашује ријечима: Тајна вјере! – *Mysterium fidei!* Присутни кличу: Твоју смрт, Господине, навијештамо, Твоје ускрснуће славимо, Твој славни долазак исчекујемо“.⁶⁵

За даље разумевање Свете Евхаристије, изнећемо:

„Након приказивања започиње еухаристијском молитвом право средиште еухаристијског славља. У њега уводи предсловље, похвала Божијему откупитељском дјеловању на нама. На предсловље заједница одговара пјесмом *Sanctus*, Свет. У њој се заједница придружује хвалоспеву анђела. Овдје постаје јасно да заједница која слави не остаје унутар себе, него

⁶⁴ SC 10.

⁶⁵ *Sakramenti* – погледати материјал преузет са електронске адресе: www.petar.ffdi.hr/Izj/sakramenti.htm; приступљено 9. 4. 2012. г.

да се ту отвара прозор према небу, да она има удио на небеској литургији [...] Затим свећеник говори еухаристијску молитву, за које постоје различите иначе. Еухаристијска молитва наставља у првој дијелу (у посанктусу) хвалоспев предсловља. Затим се у епиклези на дарове круха и вина зазива Дух Свети да их претвори Крстово тијело и крв. Свећеник притом испружа своје руке над дарове да изрази да се Божји Дух животворац излијева на крух и вино и претвара их у тијело и крв Исуса Христа. Затим слиједе ријечи установљења [...] Након извјешћа установљења слиједи ткз. анамнеза, молитва у којој се спомињемо свих откупитељских и ослободитељских дјела Божјих у Исусу Крсту, у којој се прије свега спомињемо Исусове смрти, ускрснућа и узашаћа [...] Иза ове молитве слиједе прошње за Цркву, за окупљену заједницу и за покојне, с којима се заједница осјећа повезана. Затим еухаристијска молитва свршава хвалом, доксологијом“.⁶⁶

Око најбитнијег дела Евхаристије од самог почетка су се уобличавали различити обреди, читања, песме и молитве. Кроз дуги низ векова долазило је до обредних промена; оне, уз непроменљиви део Свете Евхаристије – „*чин ирејворбе*“, чине Свету Мису – Литургију. Сви ти обреди, читања, песме и молитве распоређени су према литургијској црквеној години и чине књигу која се зове *Мисал*. Увођењем народног језика у Литургију, она је постала приступачна сваком вернику. „Еухаристија је врхунац посвећења Цркве и врхунац штовања Бога. Њој су сви сакраменти здружени и према њој усмјерени. У њој је на најсавршенији начин остварена присутност Крстова по Духу Светом и његово ускрсло тијело, оживљено Духом Светим, оживљује тим истим духом људе и чини их клањатељима Оцу у Духу и истини. Тај врхунац интензитет дјеловања Духа није могао остати без одраза у самом обреду еухаристије“.⁶⁷ Основно полазиште које су заступали римокатолички литургијски богослови јесте да постоје две врсте епиклезе: консекраторна и причасна (комунална – припремна за причешће).⁶⁸

Схематски приказ чина Свете Тајне Евхаристије, како на Истоку, тако и на Западу, изгледао би овако:

⁶⁶ Anselm Grun, *Euharistija*, KS, Zagreb 2003, 16–17.

⁶⁷ V. Zagorac, „Duh Sveti u liturgiji“, 129.

⁶⁸ Види: Владимир Вукашиновић, *Литургијска обнова у XX веку*, Београд – Нови Сад – Шабац 2001, 98–100.

Поредак Евхаристије – Анафоре⁶⁹ код православних	Канон Еухаристије⁷⁰ код римокатолика
Свештеник: Горе имајмо срца!	Свештеник: <i>Господин с вама.</i>
Народ: Имамо их ка Господу.	Народ: <i>И с духом твојим.</i>
Свештеник: Заблагодаримо Господу.	Свештеник: <i>Горе срца.</i>
Народ: Достојно је и праведно: клањати се Оцу и Сину и Светоме Духу, Тројици јединосушној и неразделивој.	Народ: <i>Имамо код Господина.</i>
Увод: Достојно је и праведно Тебе певати, Тебе благосиљати [...]	Свештеник: <i>Хвалу дајемо Господину Боју нашему.</i>
Победничку песму појући, кличући [...]	Народ: <i>Достојно је и праведно.</i>
Свет, Свет, Свет, Господ Саваот! Пуно је небо и земља славе твоје [...]	Увод: <i>Уистину, достојно је и праведно, право и сјасоносно, свагда и свагдаје захваљуивши теби, Оче свети [...]</i>
	Sanctus: <i>Свети, свети, свети Господин Бој Сабаош [...]</i>
	Свештеник раширених руку говори: <i>Уистину свети си, Господине, изворе сваке светлости.</i>

⁶⁹ Види: *Службеник*, Београд 1998, 104–112.

⁷⁰ *Rimski misal*, KS, Zagreb 1980, 403–407. На овом месту налазе се четири евхаристијске молитве – 396–420: „Сада почиње средишња точка и врхунац читавога славља: еухаристијска молитва, то јест молитва захвале и посвећења. Свештеник позива народ да молитвом и захвалом уздигне срца ка Господину те га придружује својој молитви коју управља Богу Оцу по Исусу Крсту у име цијеле заједнице. Смисао је те молитве да се сав збор вјерника сједини с Крстом у исповиједању дивних Божијих дјела и у приносу жртве“. – V. Zagoras, *Kristova otajstva: sakramenti i blagoslovinе, povijest i teologija slavljenja*, 98; „Друга предност што је римски канон има с обзиром на источне анафоре јест богатство промјенљивих предслова. Источне анафоре имају у свом првом дијелу, што одговара предслова Римског канона, потпуњују слику економије спасења, особито у западносирској или антиохијској фамилији. Но источне анафоре остају увијек исте. Немају могућности да се у њима на одређене благодане посебно истакне отајство које се тим благоданом слави [...]“, V. Zagoras, *нав. дело*, 112.

Са овим блаженим Силама [...]

Речи усшановљења: Примите, једите, ово је Тело моје, које се за вас ломи на отпуштење на отпуштење грехова. Амин.

Пијте из ње сви: ово је крв моја Новог Завета, која се за вас и за многе излива на отпуштење грехова. Амин.

Анамнеза – сећање: Сећајући се дакле ове спасоносне заповести, и свега што се нас ради збило: крста, гроба, тридневнога васкрсења, узласка на небеса, седења са десне стране, и другог и славног доласка, – Твоје од твојих теби приносећи због свега и за све,

Нарог: Тебе певамо, Тебе благосиљамо...

Епиклеза: Још ти приносимо ову словесну службу, и молимо Те, и призивамо, и преклињемо: ниспошљи Духа твога Светога на нас и на ове предложене Дарове.

Склопи руке, и држећи их испружене над дарове говори, епиклезу:⁷¹ *Тебе, зашо, молимо: росом Духа светиога посвети ове дарове, склопи руке и направи знак крста над хлебом и путиром говорећи: да нам посшану Тијело и Крв Госшодина нашега Исуса Крстша.*

Свештеник узима хлеб и држећи га мало изнад олтара говори: *Када се грашовољно предао на муку, он узне крух, шеби захвали, разломи и даде ученицима својим шоворећи: Узмише и једише од овога сви: Ово је моје шшјело које ће се за вас шредаши.*

Затим настави: *Ишо шако, шошшо вечераше, узне калеш,*

Узме калеш (чашу) и држећи га мало изнад олтара говори: *шоново Ти захвали и даде ученицима својим шоворећи: Узмише и шшјше из њега сви: Ово је калеш моје крви новога и вјечнога савеза које ће се шролиши за вас и за све људе на ошшшшшење*

⁷¹ Владимир Загорац износи следеће: „Прва посљедица пнеуматолошког схваћања еухаристије је епиклеза, која најприје изражава вјеру Цркве да Дух Свети посвећује вјернике-причаснике да буду једно тијело и један дух. То је причасна епиклеза. А затим и вјеру у Духа Светога, који посвећује дарове круха и вина и претвара их у тијело и крв Крстову. То је консекраторна епиклеза [...] епиклеза остаје трајни спомен схваћања еухаристије у Цркви као спасењског дијеловања Духа Светога“. – V. Zagoras, „Duh Sveti u liturgiji“, 129.

<p><i>Интерцесио – помен:</i> Да ове свете Тајне буду онима који се причешћују на трезвеност душе, на отпуштење грехова, на заједницу Духа твога Светога [...] Још ти приносимо ову словесну службу за преминуле у вери Праоце, Оце, Патријархе, Пророке, Апостоле, [...]</p> <p>Особито за пресвету, пречисту, [...]</p> <p>За светог Јована, Пророка, Претечу и Крститеља [...]</p> <p>Најпре помени, Господе, најсветијега патријарха (епископа) [...]</p> <p>Помени, Господе, град овај [...]</p>	<p><i>тријеха. Ово чиниће у мој сйомен.</i></p> <p><i>Анамнеза: Твоју смрт, Господине, навијештамо [...]</i></p> <p><i>Свештеник: Славехи, дакле, сйомен смрти и ускрснућа твоја Сина [...]</i></p> <p><i>Интерцесио – помен: Сиомени се наше браће и сестара, који уснуше у нади ускрснућа [...]</i></p> <p><i>Свештеник подиже хлеб и вино: По Крису, и с Крисом, и у Крису, Теби Боју, Оцу Свемојућему, у јединству Духа Светога, свака част и слава у све вијеке вјекова.</i></p>
---	---

Свети Јеванђелист Лука наводи да је Царство Божије у заједници са Христом, у заједници Евхаристије. То сведочанство образлаже речима: „И ја вам завештавам Царство као што Отац мој мени завешта, да једете и пијете за мојом трпезом у Царству моме [...]“ (Лк. 22, 29–30).

4. Закључак

На основу тематике којом смо се бавили, запажамо да је поимање Светих тајни у раној Цркви, према учењу већег броја Светих Отаца, незамисливо ван контекста евхаристијске заједнице. Такође, намеће се недвосмислен закључак да рана Црква свој светотајински идентитет остварује у Евхаристији. Заправо, за рану црквену праксу, питање Светих тајни је питање Литургије. Учествовање у Светим тајнама има за последицу њихово остварење у Евхаристији. Такво сведочанство налазимо не само на Истоку, него и на Западу. До XVI века није постојало вршење римског обреда по једном моделу и обрасцу. Време пре Тридентског сабора одликовало

се великом литургијском слободом, можемо да кажемо понекад и на граници произвољности. Готово свака већа дијецеза имала је сопствене посебности у вршењу богослужења уопште, а нарочито Литургије. Други ватикански сабор је значајан јер покреће богословску мисао Запада, рекло би се у другачијем смеру. Богословски посматрано, долази до низа иновација. Светотајински смисао богослужења задобија своје право место и налази свој врхунац у Евхаристији. Изображавање Есхатона добија свој природни контекст – у оквиру саме Литургије.

Библиографија

Извори:

- Аурелије Августин, *De bono coniugali*, PL 40.
Аурелије Августин, *De fide et operibus*, PL 40.
Аурелије Августин, *De baptismo contra Donatistas*, PL 43.
Аурелије Августин, *Homilia 268*, PL 38.
Aurelije Avgustin, *O državi Božijoj – De civitate Dei*, Kršćanska sadašnjost (KS), Zagreb, 1982.
Aurelije Avgustin, *Ispovijesti*, KS, Zagreb, 1999.
Brajčić, Rudolf. – Zovkić, Mato, *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium I*, Zagreb, 1977.
Brajčić, Rudolf – Kopic, Ivan – Roščić, Nikola – Strle, Anton – Dimitrijević, Dimitrije, *Dogmatska konstitucija o Crkvi, Lumen gentium II*, Zagreb, 1981.
Dokumenti II Vatikanski koncil, KS, Zagreb, 2002.
Јевтић, Атанасије, *Дела айосхолских ученика*, Врњци – Требиње, 2005.
Kirigin, Martin, *Konstitucija o svetoj Liturgiji – Sacrosanctum Concilium*, Zagreb, 1985.
Климент Александријски, *Πεγαῖοι*, TLG.
Perić, Ratko – Lacko, Michal, *Dekret o ekumenizmu, Unitatis redintegratio, Dekret o Istočnim katoličkim Crkvama, Orientalium Ecclesiarum*, Zagreb, 1987.
Rimski misal, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.
Sv. Ambrozije, *Otajstva i tajne*, Makarska, 1986.
Св. Иринеј Лионски, *Против јереси*, PG 7.

- Св. Јован Златоусти, *Омилија на Маџејево Јеванђеље*, РГ 58.
Св. Јустин Философ, *Сабрана Дела I–II*, Хришћанска мисао, Београд – Ваљево – Србиње.
Тертулијан, *De baptismo*, PL 1.
Тертулијан, *De monogamia*, PL 2.
Тертулијан, *De Poenitentia*, PL 1.
Тома Аквински, *Suma protiv pogana II*, KS, Zagreb, 1994.
Хуго од св. Виктора, *De sacramentis*, PL 176.
Хуго од св. Виктора, *Suma Theologica III*, PL 175.

Литература:

- Adolf, Adam, *Uvod u katoličku Liturgiju*, Zadar, 1993.
Алфејев, И., *Тајна вере: увод у православно догматско бојословље*, Краљево, 2005.
Auer, John, *Die Sakramentenlehre der Kirche*, Regensburg, 1972.
Афансјев, Николај, „Две идеје васељенске Цркве“, *Студије и иланици*, Вршац, 2003.
Афансјев, Николај, *Еклесиологија студија у клир*, Краљево, 2008.
Афансјев, Николај, *Студија у Цркву*, Краљево, 2008.
Афансјев, Николај, *Трпеза Господња*, Цетиње, 1996.
Brajčić, Rudolf, *Bit i suvremenost crkve*, Zagreb, 1986.
Bart, Karl, *Crkvena dogmatika I*, KS, Zagreb, 1975.
Василиадис, Петрос, *Lex orandi: литургијско бојословље и литургијски прејорог*, Крагујевац, 2006.
Walter, Kasper, *Sakrament jedinstva Euharistija i Crkva*, KS, Zagreb, 2005.
Вукашиновић, Владимир, *Литургијска обнова у XX веку*, Београд – Нови Сад – Вршац, 2001.
Gibellini, Rosino, *Teologija dvadesetoga stoleća*, KS, Zagreb, 1999.
Gibellini, Rosino, *Teološke perspektive za XXI. stoljeće*, KS, Zagreb, 2006.
Гондикакис, Василије, *Света литургија – Ошкривење нове швари: Елементи литургијској доживљавања тајне јединства у Православној Цркви*, Нови Сад, 1998.
Гргуревих, Недељко, *Евхаристија као жртва*, Србиње – Либертивил, Илиноис, 2004.
Гргуревих, Недељко, *Увод у православно литургику*, Србиње – Либертивил, Илиноис, 2006.
Grun, Anselm, *Bolesničko potažanje*, KS, Zagreb, 2003.

- Grun, Anselm, *Euharistija*, KS, Zagreb, 2003.
- Grun, Anselm, *Sakrament krštenja*, KS, Zagreb, 2003.
- Denzinger, Heinrich – Hunermann, Peter, *Zbirka sažetaka vjeronaučanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, Đakovo, 2002.
- Early Latin Theology, Selections from Tertullian, Cyprian, Ambrose, and Jeronime*, Edited and translated by S. L. Greenslade, Louisville, Kentucky, 2006.
- Zagorac, Vladimir, „Duh Sveti u liturgiji“, *Bogoslovska smotra*, Vol. 59, No. 1–2 (1989), стр. 123–134.
- Zakonik kanonskog prava*, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II, Zagreb, 1996.
- Zagorac, Vladimir, *Kristova otajstva: sakramenti i blagoslovine, povijest i teologija slavljenja*, KS, Zagreb, 1998.
- Zagorac, Vladimir, „Liturgijska i privatna molitva“, *Služba Božja*, 1 (1973), стр. 79–84.
- Zagorac, Vladimir, *Sakramenti: Liturgijski nauk o otajstvima*, Zagreb, 1988.
- Zmire, P, „Euharistija – opraštanje grijeha“, *Služba Božja*, 1–2 (1976), стр. 143–148.
- Зизјулас, Јован, *Доїмашке шеме*, Нови сад, 2001.
- Зизјулас, Јован, *Еклисиолошке шеме*, Нови Сад, 2001.
- Зизјулас, Јован, *Јединство Цркве у светој Евхаристији и епископу у прва три века*, Нови Сад, 1997.
- Зизјулас, Јован, *Црква у тајни пројављена: Оілеги из евхаристијскої боїословља*, Пожаревац, 2012.
- Јевтић, Атанасије, „Есхатолошко у нашем свакодневном животу“, *Живо предање у Цркви*, Врњачка Бања – Требиње, 1998.
- Јевтић, Атанасије, *Христос Нова Пасха – Божанствена Литургија*, Београд – Требиње 2007.
- Jedin, Hubert, *Velika povijest Crkve I*, KS, Zagreb, 1972.
- Jedin, Hubert, *Velika povijest Crkve II*, KS, Zagreb, 1995.
- Jedin, Hubert, *Velika povijest Crkve III/1*, KS, Zagreb, 1971.
- Кардамакис, Михаил, *Православна духовност*, Манастир Хиландар, 1996.
- Kannengiesster, Charles, *Handbook of Patristic Exegesis*, Leiden, Boston, 2006.
- Kirigin, Martin, „Zajednica i obred“, *Služba Božja*, 1 (1975), стр. 6–12.
- Кончаревић, Бранислав, *Лекције из увода у православно боїословље*, Београд – Рокфорд, 2008.
- Courth, Franz, *Sakramenti – Priručnik za teološki studij i praksu*, Đakovo, 1997.

- Kung, Hans, *Was ist Firmung, Einsiedeln*, 1976.
- Кршћење – Свећа тајна уласка у Цркву, Београд, 2008.
- Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 1979.
- Мајендорф, Цон, *Византијско бојословље, историјски шокови и дојмајске шеме*, Крагујевац, 2008.
- Мајендорф, Цон, „Брак у светлости православне теологије“, *Теолошки погледи*, год. 7, бр. 3, Београд, 1974.
- Мајендорф, Јован, *Увод у свећоошачко бојословље*, Врњачка Бања, 2008.
- Mateljan, Ante, *Sakramenti u Pravoslavnoj teologiji*, www.kbf-st.hr/amateljan/sakarpravosl.pdf; преузето: 12. 9. 2012. г.
- Мидић, Игнатије, *Биће као есхатолошка заједница*, Пожаревац, 2008.
- Мидић, Игнатије, *Сећање на будућност*, Београд, 1995.
- Милошевић, Ненад, „Римска Литургија“, *Бојословље* 60, бр. 1 (2002), стр 19–37.
- Мирковић, Лазар, *Православна Лишурџика. Друџи, посебни гео: Свеће тајне и молишвословља*, Београд, 1983.
- Moltman, Džon, *Trojica i Carstvo Božije*, KS, Zagreb, 1981.
- Нефедов, ГенADIЈ, *Увод у свеће тајне и обреде Православне Цркве*, Шибеник, 2006.
- О Лишурџији: Зборник шекшоова*, Београд, 1997.
- Равао, Ivan, *Enciklika – Ecclesia de Eucharistia*, Split, 2003.
- Патријарх Павле, *Да нам буду јаснија нека љишања наше вере I–III*, Београд, 1998.
- Rahner, Karl, *Kirche und Sakramente*, Freiburg, 1961.
- Raner, Karl, *Sveta Trojica*, KS, Zagreb, 1970.
- Rahner, Karl, *Theological Investigations*, Kansas City, 1961.
- Rahner, Karl, *Free Speech in the Church*, New York, 1959.
- Racinger, Joseph, *Bog je s nama: Euharistija – središte života*, Split, 2005.
- Racinger, Joseph, *Bog i svijet: Vjera i život u našem vremenu*, Zagreb, 2005.
- Racinger, Joseph, *Vjera i budućnost*, KS, Zagreb, 2003.
- Racinger, Joseph, *Duh Liturgije: Temeljna promišljanja*, Mostar – Zagreb, 2001.
- Racinger, Joseph, *Na putu ka Isusu Kristu*, Split, 2005.
- Ratzinger, Jozef, *Uvod u kršćanstvo*, KS, Zagreb, 1970.
- Filozofski fakultet Družbe Isusove, *Sakramenti*, www.petar.ffdi.hr/Izj/sakramenti.htm, преузето: 9. 4. 2012. г.

- Свети Никола Кавасила, *О живошу у Христу*, Беседа, Нови Сад, 2009.
- Stuhlmüller, Carroll, *Biblijsko razmatranje za vazmeno vreme*, KS, Zagreb, 2005.
- Schnitzler, Theodor, *О значењу sakramenata: pomoć za novo iskustvo*, Zagreb, 1998.
- Тафт, Роберт, „Византијски обред“, <http://www.verujem.org/teologija/taft.html>; преузето: 9. 9. 2012. г.
- Успенски, Николај, *Анафора*, Вршац, 2006.
- Флоровски, Георгије, *Црква је Живој, Изабране беседе, есеји и сћудије*, Београд, 2005.
- Фундулис, Јоанис, *Лишурџика I. Увод у свети бојослужење*, Краљево, 2004.
- Фундулис, Јоанис, *Лишурџичке негоумице*, Краљево, 2005.
- Нааг, Н., *Uskrsnuti – postati slobodan*, KS, Zagreb, 2005.
- Harrington, Wilfrid, *Uvod u Novi zavjet: spomen ispunjenja*, KS, Zagreb, 1990.
- Хришћанство и европске интелектуалне историје*, Хришћански културни центар, Београд, 2003.
- Casel, Odo, *Das christliche Kultmysterium*, Regensburg, 1935.
- Љобраја, Илија, *Ја сам крух живи: Еухаристија и Иванову еванђељу*, KS, Zagreb, 2005.
- Љаги-Бунић, Томислав, *Еухаристија и животу Цркве кроз повјест*, KS, Zagreb, 1984.
- Шмеман, Александар, *Велики јосиф*, Братство св. Симеона Мироточивог, 1999.
- Шмеман, Александар, *Водом и Духом*, Манастир Хиландар, 2008.
- Шмеман, Александар, *За живој свети*, Манастир Хиландар, 2004.
- Шмеман, Александар, *Евхаристија*, Манастир Хиландар, 2002.
- Шмеман, Александар, *Лишурџика и живој*, Цетиње, 1992.
- Шмеман, Александар, *Увод у лишурџичко бојословље*, Шибеник, 2005.
- Шмеман, Александар, *Евхаристијско бојословље*, Отачник, Београд, 2011.

Примљено: 17.10.2012.

Одобрено: 20.11.2012.

THEOLOGY OF THE HOLY SACRAMENT OF EUCHARIST IN THE ROMAN CATHOLIC CHURCH

Nenad D. Mijalković
*Serbian Orthodox Seminary of
St. Cyril and Methodius,
Niš*

Summary: *In this paper the author will present an overview of the liturgico-theological understanding of the Holy Sacrament in history. Explanation of the Holy mysteries will be accompanied by an appropriate evidence from Holy Scripture, as well as from the works of certain early Christian Fathers of the Church. Then, the relevant theological, sacramental aspects of the Middle ages, the age of Scholasticism, the Council of Trent, and finally, the Second Vatican Council, would be considered. In this article we will also put an emphasis on the observation of liturgico-theological meaning of the Holy Sacraments in accordance with its ecclesiological, Christological, eschatological, pneumatological and experience in the life of the Church.*

Key words: *Holy Sacrament, Eucharist, Roman Catholic Church, Liturgical movement, bread, wine, Mass Liturgy, council, prayer*